

Huisindustrie

Inleiding

Huisindustrie, dat wil zeggen het verrichten van betaalde arbeid in de eigen woning ten behoeve van de industrie, is volgens de *Grote Winkler Prins* na de tweede wereldoorlog in omvang sterk teruggelopen. De laatste tijd blijkt af en toe uit berichten 1), dat betaalde huisarbeid geenszins is verdwenen en gepaard gaat met misstanden. Die misstanden zouden kunnen samenhangen met de slechte economische toestand waarin ons land zich bevindt: werkgevers trachten de arbeidskosten te drukken en de grote werkloosheid maakt dat mensen met een zwakke positie op de arbeidsmarkt ieder werk aanpakken tegen slechte arbeidsvoorwaarden. Het is bijzonder moeilijk om gegevens over deze thuisarbeid te verzamelen, omdat de thuisarbeiders hun werkgelegenheid veelal liever verborgen houden voor hun omgeving of voor de fiscus. Het leek nuttig de schaarse gegevens over thuisarbeid eens op een rijtje te zetten. Aanleiding daartoe was de verwerking van een onderzoekje, met het karakter van een proefenquête, onder leden van de Vrouwenbond NVV, waarvan de resultaten tevens in dit artikel zijn verwerkt 2).

De juridische positie van de thuisarbeider

Om de resultaten van de hierna te presenteren onderzoeksgegevens te toetsen is het nuttig te weten welke rechten en plichten de thuisarbeider heeft. Het Burgerlijk Wetboek kent drie arbeidsovereenkomsten: de arbeidsovereenkomst met dienstverhouding, de aanneming van werk, en de overeenkomst tot het verrichten van enkele diensten 3). Alleen de eerste overeenkomst biedt de werknemer een behoorlijke rechtsbescherming. Bij thuiswerk is meestal geen sprake van een dienstverhouding zodat de thuiswerker geen werknemer is in de zin van de eerstvermelde arbeidsovereenkomst: hij wordt beschouwd als een zelfstandig werkende. Om thuiswerkers toch enige sociale bescherming te bieden is in alle sociale werknemersverzekeringen een bepaling opgenomen, waarvan de strekking is, dat thuiswerkers geacht worden in dienstbetrekking te zijn als hun bruto-inkomen over een week of maand doorgaans minstens twee vijfde van het wettelijk minimumloon bedraagt. Thuiswerkers die niet aan deze eis voldoen, vallen dus niet onder de werking van de Werkloosheidswet, de Ziektewet, de Wet op de Arbeidsongeschiktheid en de Ziektefondswet. De Wet op het Minimumloon biedt de thuisarbeider ook weinig bescherming, omdat deze alleen voor werknemers (dus in een dienstverhouding) geldt en dan alleen nog als ten minste één derde van de normale arbeidstijd wordt gewerkt.

De huisarbeider die f. 600 of meer per jaar verdient, is verplicht hiervan aangifte te doen bij de Inspectie Loonbelasting en over het verdiende inkomen inkomstenbelasting en premies volksverzekering te betalen. Omdat het om zelfstandige arbeid gaat, komt ook het werkgevers-aandeel van de premies voor de volksverzekering voor rekening van de thuiswerker. Per 1 januari 1981 bedroeg het premiepercentage van de gezamenlijke volksverzekeringen 21,5 voor zelfstandigen, terwijl werknemers slechts 11,6% van hun bruto-inkomen aan premies volksverzekeringen kwijt waren.

De situatie van de thuisarbeider

Wij zullen trachten een schets te geven van de situatie waarin de thuisarbeider verkeert aan de hand van twee onderzoekjes van de Vrouwenbond NVV onder haar leden, gegevens in een tweetal artikelen in opiniebladen, een televisie-uitzending en mededelingen van functionarissen van Sociale Werkplaatsen 4).

In 1979 organiseerde de Vrouwenbond NVV een project voor zijn leden waarin een aantal vragen gesteld werd over de bezigheden van de huisvrouw. Een van de vragen ging over thuiswerk. Van de 150 participerende afdelingen meldden er 81 dat in hun afdeling betaald thuiswerk werd verricht. De afdelingen waren gespreid over het gehele land.

Het tweede onderzoek werd in januari 1981 gehouden in het kader van een kandidaatswerkcollege aan de Economische Faculteit van de Universiteit van Amsterdam. Het was de bedoeling maximaal 100 schriftelijke vragenlijsten te verwerken die door de Vrouwenbond NVV bij haar afdelingen werden uitgezet. De afdelingsbesturen meldden dat het bijzonder moeilijk was individuele leden te vinden die bereid waren de vragenlijsten in te vullen omdat zij bang waren door het invullen de eigen werkgelegenheid te schaden. Het aantal ingevulde vragenlijsten bleef daardoor beperkt tot 45. De 45 respondenten waren gespreid over het hele land. De meeste respondenten waren tussen de 30 en 40 jaar oud en hadden, op twee uitzonderingen na, kinderen.

Soorten werkzaamheden

In het eerste NVV-onderzoek meldden de 81 afdelingen 117 verschillende soorten werkzaamheden, in het tweede onderzoek werden 26 verschillende soorten werkzaamheden vermeld. Van deze laatste 26 werkzaamheden werden er 10 niet vermeld in het onderzoek van 1979. De werkzaamheden varieerden van allerlei vormen van naaiwerk tot spiraaltjes in kalenders draaien, van achterlichtjes en reflectors monteren tot garnalen pellen, van computeronderdelen maken tot dozen plakken, van typewerk tot groenten schoonmaken.

Werktijden, vakantie- en feestdagen

Hoewel bijna alle vrouwen uit het tweede NVV-onderzoek kinderen hebben te verzorgen, hadden 18 van de 45 vrouwen een werkweek van meer dan 20 uur en 11 vrouwen een werkweek van meer dan 28 uur. In het onderzoek

1) H. Acker, Industrie buit de situatie van huisvrouw uit, *Serpentine*, november 1980; F. Krijnen, Thuiswerk: een moderne slavernij, *De Tijd*, 20 maart 1981; Televisierubriek *Kenmerk* van de IKON, 19 februari 1981; Vrouwenbond NVV, *De huisvrouw maakt er werk van*, april 1980.

2) M. Bruyn-Hundt en A. M. Oudemans, *Betaald thuiswerk*, Rapport van de Coördinator Vrouwenstudies aan de Vrouwenbond NVV, april 1981.

3) H. L. Bakels en L. Opheikens, *Schets van het Nederlands arbeidsrecht*, Deventer, 1978, blz. 31 e.v.

4) Zie noot 1. De mededelingen waren afkomstig van een medewerker van een overkoepelende organisatie van vijf sociale werkplaatsen en van het nationaal overlegorgaan Sociale Werkvoorziening.

door het tijdschrift *Serpentine* wordt in één geval zelfs een werkweek van 60 uur gemeld. De vakantie werd slechts door één werkgever doorbetaald, terwijl drie werkgevers een vakantie-uitkering gaven. Geen enkele vrouw werd tijdens de feestdagen doorbetaald.

Loon

41 van de 45 vrouwen werkten tegen stukloon. Ook de journalisten van de tijdschriften *Serpentine* en *De Tijd* meldden dat tegen stukloon wordt gewerkt. Zo stelt een werkgever in het *Serpentine*-onderzoek: „Stukloon is natuurlijk veel voordeliger voor het bedrijf”. Het stukloon jaagt de mensen op: „In het naaiwerk is het zenuwenwerk om aan f. 10 per uur te komen”, verwoordt één van de NVV-vrouwen.

Van de 45 respondenten uit het tweede NVV-onderzoek kon slechts van 14 de bruto uurlonning worden vastgesteld. Acht van de 14 vrouwen verdienden bruto minder dan f. 7 per uur, niemand verdiende bruto minder dan f. 3 per uur. In het *Serpentine*- en *Ikon*-onderzoek was in sommige gevallen sprake van een uurlonning van f. 1,50 à f. 3 per uur netto. In geen van de vijf onderzoekjes verdiende iemand het wettelijk minimum (uur)loon.

In alle onderzoeken wordt dan ook veelvuldig geklaagd over de slechte beloning. Eén van de NVV-respondenten: „Lage beloning, maar hard en op tijd werken. Zonder sociale voorzieningen. Als je commentaar hebt, is het antwoord „voor jou tien anderen”. De vrouwen zijn zich dus wel bewust van hun slechte positie, maar zijn machteloos er iets aan te doen omdat ze elkaar niet kennen en niet georganiseerd zijn.

Loonsverhoging komt praktisch niet voor: van de 45 vrouwen uit het tweede NVV-onderzoek werkten 25 langer dan twee jaar voor dezelfde werkgever, 12 van hen hebben nooit loonsverhoging ontvangen. Van de 13 vrouwen die langer dan 4 jaar voor dezelfde werkgever werkten, hadden acht nog nooit loonsverhoging gekregen.

Sociale verzekeringen en belasting

Van de 45 vrouwen uit het tweede NVV-onderzoek werkten er 26 meer dan 16 uur per week. Als zij het minimum(uur)loon zouden verdienen, zouden zij voldoen aan de eis in de werknemersverzekeringen (een verdienste van ten minste $\frac{2}{3}$ van het minimumloon). Er waren echter slechts acht vrouwen die vermeldden dat de werkgever sociale premies inhield. Dit duidt erop dat het minimum(uur)loon niet wordt gehaald en/of dat de werkgever de bepalingen van de werknemersverzekeringen ontduikt.

Vele vrouwen maakten zowel in het eerste als tweede NVV-onderzoek spontane opmerkingen over het ontbreken van een sociale uitkering bij ziekte, ongeval of werkloosheid. Eén van de NVV-vrouwen aan het woord: „Bij eventuele ziekte krijg je geen uitkering of bij bedrijfs-sluiting geen WW. Het gezin is in die acht jaar dat de vrouw werkt toch ingesteld op dat inkomen en dan moet je terug. Maar je kunt wel aan je baas om rechten vragen maar dan heeft hij je liever niet. Want hij heeft een aanvraag van misschien wel 100 vrouwen die ook graag willen werken”.

De behandeling als zelfstandige door de fiscus leverde bij 15 van de 45 vrouwen uit het tweede NVV-onderzoek

problemen op. Aanslagen inkomstenbelasting en premieheffing worden aan het begin van het jaar opgelegd, terwijl onzeker is of en hoeveel werk er is. In andere gevallen was het een onaangename verrassing dat achteraf de fiscus belasting en premie kwam heffen voor een veel hoger bedrag dan men had verwacht.

Overige arbeidsomstandigheden

De werkgever die zich met thuisarbeid bezighoudt, vergoedt bijna nooit huisvestingskosten. Vele thuiswerkers hebben daarnaast reiskosten om het werk te halen en te brengen, kosten van elektriciteit voor naaimachine, lasapparatuur e.d., kosten van een typemachine, telefoonkosten. De 45 vrouwen uit het tweede NVV-onderzoek hadden te zamen 38 onkostenposten, welke slechts in één geval door de werkgever werden vergoed. De meeste vrouwen verrichten haar werkzaamheden in de huiskamer. Daarnaast worden de keuken en de slaapkamers gebruikt. Soms zijn er grote klachten over het stof en de rommel die het thuiswerk meebrengt. In een extreem geval leidde dit ertoe dat alleen 's nachts werd gewerkt.

Samenvatting en conclusie

De vakbeweging beschouwt thuisarbeid als een marginaal en uitstervend verschijnsel. De laatste tijd is daar twijfel over gerezen. Bestuurders van sociale werkplaatsen ondervinden in toenemende mate concurrentie van thuiswerkers. Over de omvang van de thuisarbeid is weinig bekend: in de *Ikon*-uitzending werd het aantal thuiswerkers op 10.000 geschat, maar in kringen van sociale werkplaatsen denkt men in de orde van grootte van 40.000 (5).

Uit twee kleine onderzoeken onder leden van de Vrouwenbond-NVV blijkt dat het aantal werkzaamheden rond de 125 ligt. Er wordt overwegend tegen stukloon gewerkt, de uurlonning ligt meestal ver beneden het wettelijk (minimum)uurloon. Thuiswerkers komen zelden in aanmerking voor sociale uitkeringen bij ziekte, invaliditeit of werkloosheid. Hun feest- en vakantiedagen worden niet doorbetaald, vakantietoelage is nagenoeg onbekend evenals loonsverhoging. De psychische belasting als gevolg van het stukloon is groot, het werken thuis veroorzaakt stof en rommel en kost ruimte. Voor velen is thuisarbeid een middel om het inkomen aan te vullen. De arbeidsvoorwaarden zijn, voor zover uit de schaarse gegevens blijkt, echter ronduit slecht. Waarschijnlijk komt alleen het topje van de ijsberg met deze gegevens boven water: uitgebreider en diepgaander onderzoek naar dit verschijnsel is op zijn plaats.

M. Bruyn-Hundt*

*Schrijfster is als wetenschappelijk hoofdmedewerkster verbonden aan de vakgroep *Macro-economie en is tevens Coördinator Vrouwenstudies* aan de Economische Faculteit van de Universiteit van Amsterdam. Zij is lid van de Emancipatieraad. Schrijfster is A. M. Oudemans, doctoraalstudente economie, bijzonder dankbaar voor haar hulp bij het voorbereiden en uitwerken van het tweede NVV-onderzoek.

5) Deze schatting kwam tot stand op grond van het aantal bedrijven waarvan de medewerker van de vijf sociale werkplaatsen weet dat zij thuiswerkers in dienst hebben.